

INNOVATION STARTAPLARNI RIVOJLANTIRISHDA DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Iskandarova Shoxista Urazbayevna

Annotatsiya

Ushbu maqola innovatsion startaplarni rivojlantirishda davlat-xususiy sheriklik (DXSH) mexanizmlarini chuqur tahlil qiladi. Zamonaviy iqtisodiyotda startaplarning muhim o'rni va ularni qo'llab-quvvatlashda DXSHning salohiyati yoritiladi. Maqolada DXSHning nazariy asoslari, innovatsion ekotizimdagi ahamiyati hamda O'zbekistonda va xalqaro miqyosda mavjud DXSH mexanizmlari tahlil qilinadi. Innovatsion startaplar uchun DXSH mexanizmlarini joriy etishdagi asosiy muammolar aniqlanib, xalqaro tajriba misolida yechimlar ko'rsatiladi. Tadqiqot DXSHning moliyaviy, institutsional va huquqiy jihatdan takomillashtirilishiga qaratilgan aniq tavsiyalar ishlab chiqadi, bu esa innovatsion startaplar ekotizimining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Davlat-xususiy sheriklik, innovatsion startaplar, ekotizim, ventchur moliyalashtirish, texnologiyalar transferi, institutsional salohiyat, xavflarni taqsimlash

Abstract

This article deeply analyzes the mechanisms of public-private partnership (PPP) in the development of innovative startups. It highlights the important role of startups in the modern economy and the potential of PPP in supporting them. The article examines the theoretical foundations of PPP, its significance in the innovation ecosystem, and existing PPP mechanisms in Uzbekistan and internationally. Key problems in implementing PPP mechanisms for innovative startups are identified, and solutions are presented based on international experience. The research develops concrete recommendations for improving PPP financially, institutionally, and legally, which will contribute to the sustainable development of the innovative startup ecosystem.

Keywords: Public-private partnership, innovative startups, ecosystem, venture financing, technology transfer, institutional capacity, risk sharing

Аннотация

Данная статья глубоко анализирует механизмы государственно-частного партнерства (ГЧП) в развитии инновационных стартапов. В ней освещается важная роль стартапов в современной экономике и потенциал ГЧП в их поддержке. В статье рассматриваются теоретические основы ГЧП, его значение в инновационной экосистеме, а также существующие механизмы ГЧП в Узбекистане и на международном уровне. Выявляются основные проблемы

внедрения механизмов ГЧП для инновационных стартапов и предлагаются решения на основе международного опыта. Исследование разрабатывает конкретные рекомендации по финансовому, институциональному и правовому совершенствованию ГЧП, что будет способствовать устойчивому развитию экосистемы инновационных стартапов.

Ключевые слова: Государственно-частное партнерство, инновационные стартапы, экосистема, венчурное финансирование, передача технологий, институциональный потенциал, распределение рисков

Kirish

Global iqtisodiyotda innovatsiya va texnologik taraqqiyotning hal qiluvchi ahamiyati tobora ortib bormoqda. Innovatsion startaplar iqtisodiy o'sishning muhim drayveri bo'lib xizmat qilib, yangi ish o'rinlari yaratadi, raqobatbardoshlikni oshiradi va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarga innovatsion yechimlar taklif etadi. Biroq, startaplarning yuqori xavfli tabiati, uzoq muddatli rivojlanish davrlari va dastlabki bosqichlarda moliyalashtirishga bo'lgan ehtiyojlari ularning muvaffaqiyatli rivojlanishi yo'lida jiddiy to'siqlarni yuzaga keltiradi. Ushbu to'siqlarni bartaraf etishda davlat va xususiy sektor hamkorligi, ya'ni davlat-xususiy sheriklik (DXSH) mexanizmlari muhim rol o'ynashi mumkin. DXSH nafaqat infratuzilma loyihalarini amalga oshirish vositasi, balki innovatsiyalar ekotizimini rivojlantirish, ayniqsa startaplarni qo'llab-quvvatlash uchun strategik vosita sifatida ham qaralishi lozim.

O'zbekistonda so'nggi yillarda innovatsion rivojlanishga katta e'tibor qaratilmoqda. Prezident farmonlari va qarorlari asosida innovatsion infratuzilma yaratish, startaplarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 10 maydagi "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi O'RQ-537-son Qonuni [1] mamlakatda DXSHning huquqiy asoslarini mustahkamladi. Ushbu qonun DXSH ob'ektlarini keng ta'riflab, ularga mulk, infratuzilma, yer, xizmatlar va loyiha barcha bosqichlarida ishtirok etuvchi innovatsiyalarni ham kiritadi. Bu esa innovatsion startaplarni DXSH doirasida qo'llab-quvvatlash uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Shunga qaramay, innovatsion startaplarning o'ziga xos talablari va an'anaviy DXSH modellarining cheklovlari o'rtasida muvofiqlikni ta'minlash muhim vazifa bo'lib qolmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi innovatsion startaplarni rivojlantirishda mavjud DXSH mexanizmlarini tahlil qilish, ularning takomillashtirilishiga to'siq bo'layotgan asosiy muammolarni aniqlash va xalqaro tajribani hisobga olgan holda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot DXSHning innovatsion ekotizimdagi nazariy ahamiyatini yoritib, O'zbekiston sharoitida uning samaradorligini oshirish yo'llarini ko'rsatishga intiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Davlat-xususiy sheriklikning innovatsion ekotizimdagi nazariy asoslari va ahamiyati chuqur tahlil qilishni talab etadi. DXSH nazariyasi asosan resurslarni taqsimlash, xavflarni boshqarish va samaradorlikni oshirish tamoyillariga asoslanadi. Innovatsion sohada davlat, odatda, bozor muvaffaqiyatsizligi (masalan, yuqori xavf, uzoq muddatli qaytish, ijobiy tashqi effektlar) tufayli xususiy sektor kiritishdan o'zini tiyadigan sohalarga investitsiyalarni rag'batlantirish vazifasini bajaradi. Xususiy sektor esa boshqaruv tajribasi, moliyaviy resurslar va bozorni tushunishni taqdim etadi. Innovatsion startaplar uchun ushbu hamkorlik xavflarni taqsimlash, moliyaviy yordam olish, bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirish va innovatsion g'oyalarni tijoratlashtirish uchun muhimdir.

O'zbekistonning "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni [1] DXSHning asosiy tushunchalari va tamoyillarini belgilab bergan. Unga ko'ra, DXSH ob'ekti keng tushunilib, loyihalash, qurish, moliyalashtirish, ekspluatatsiya qilish va texnik xizmat ko'rsatishning barcha bosqichlarida ishtirok etuvchi mulk, infratuzilma, yer, xizmatlar va innovatsiyalarni qamrab oladi. Bu qonun startaplarni qo'llab-quvvatlashda DXSH mexanizmlaridan foydalanish uchun huquqiy asos yaratadi. DXSHning asosiy tamoyillari sifatida davlat va xususiy sheriklarning huquqiy tengligi, tanlovlarning ochiqligi, sherikni tanlashda xolislik, kamsitmaslik va korrupsiyaning oldini olish kabi jihatlar belgilangan. Xususan, kamsitmaslik tender ishtirokchilari uchun teng huquqlarni va xususiy sherikni tanlashda ochiq, xolis jarayonni kafolatlaydi. Ushbu tamoyillar innovatsion startaplarga teng imkoniyatlar yaratish uchun muhimdir.

Innovatsion startaplar rivojida davlat-xususiy sheriklikning mavjud mexanizmlari turlicha bo'lishi mumkin. Xalqaro amaliyotda inkubatorlar va akseleratorlar, ventchur fondlari bilan davlatning birgalikda moliyalashtirishi, innovatsion grantlar va subsidiyalar, texnologik parklar va erkin iqtisodiy zonalar, shuningdek, davlat buyurtmalari orqali innovatsiyalarni rag'batlantirish kabi modellar keng qo'llaniladi. Masalan, Isroilning Chief Scientist of the Ministry of Economy tomonidan boshqariladigan innovatsion dasturlari yoki Singapurda Milliy tadqiqot jamg'armasi (NRF) orqali amalga oshiriladigan ventchur moliyalashtirish sxemalari davlat va xususiy kapitalni birlashtirish orqali startaplarga sezilarli yordam beradi. Yevropa Ittifoqining Horizon Europe dasturlari ham innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlashda DXSH tamoyillariga asoslanadi.

Xalqaro tajriba bu muammolarga yechim taklif etadi. Masalan, Buyuk Britaniyadagi British Business Bank orqali amalga oshiriladigan "Future Fund" kabi davlat ventchur kapitali dasturlari, shuningdek, davlat va xususiy sektor ishtirokidagi "Accelerator" dasturlari startaplarni moliyalashtirishda va ularga mentorlik yordamini ko'rsatishda samarali hisoblanadi. AQSHda Sanoat innovatsiyalari tadqiqotlari (SBIR) va Kichik biznes texnologiyalari transferi (STTR) dasturlari davlat grantlari orqali

kichik biznes va startaplarni tadqiqot va ishlanmalariga jalb etadi. Bu modellar DXSHning moslashuvchanligini oshirish va startaplarning o'ziga xos ehtiyojlariga javob berishini ta'minlashga qaratilgan. Ushbu tajribalar O'zbekistonda DXSH mexanizmlarini takomillashtirish uchun muhim saboq bo'lishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda DXSH mexanizmlarini innovatsion startaplar rivojlanishi kontekstida takomillashtirish masalasini kompleks va chuqur o'rganish maqsadida sifatli, analitik va qiyosiy tahlilga asoslangan metodologiya qo'llaniladi. Tadqiqot uchta asosiy bosqichda amalga oshirilgan:

Hujjatli tahlil: O'zbekiston Respublikasining "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi Qonuni [1] kabi normativ-huquqiy hujjatlar, innovatsion faoliyatni tartibga soluvchi qonunosti hujjatlari, Prezident farmonlari va qarorlari, shuningdek, hukumat strategik hujjatlari o'rganildi. Bu DXSHning nazariy asoslarini va O'zbekistondagi huquqiy bazani tushunishga yordam berdi. Bundan tashqari, mavzuga oid mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va tahliliy materiallar tanqidiy tahlil qilindi. Bu adabiyotlar DXSHning innovatsiyalar ekotizimidagi roli, mavjud modellar, yuzaga kelayotgan muammolar va ularning yechimlari bo'yicha nazariy va amaliy bilimlarni ta'minladi.

Qiyosiy tahlil: Innovatsion startaplarni DXSH doirasida muvaffaqiyatli qo'llab-quvvatlayotgan rivojlangan mamlakatlarning (masalan, Isroil, Singapur, Buyuk Britaniya, AQSH) tajribasi o'rganildi. Xalqaro amaliyotdagi DXSH modellarining xususiyatlari, moliyalashtirish mexanizmlari, institutsional yondashuvlar va huquqiy tartibga solish usullari O'zbekistondagi mavjud tizim bilan qiyoslandi. Ushbu tahlil O'zbekistonda qo'llash mumkin bo'lgan eng yaxshi amaliyotlarni va muvaffaqiyatli strategiyalarni aniqlashga qaratildi.

Sintetik tahlil va tavsiyalarni ishlab chiqish: Hujjatli va qiyosiy tahlillar natijalari asosida innovatsion startaplar uchun DXSH mexanizmlarining takomillashtirilishiga to'siq bo'layotgan asosiy muammolar aniqlandi. So'ngra, ushbu muammolarni hal qilish va O'zbekistonning innovatsion ekotizimini yanada rivojlantirish maqsadida ilmiy asoslangan, amaliy ahamiyatga ega tavsiyalar ishlab chiqildi. Tavsiyalar moliyaviy, institutsional, huquqiy va ma'muriy jihatlarni qamrab olgan holda aniq va konkret takliflar shaklida ifodalangan.

Ushbu metodologiya DXSH va innovatsion startaplar o'rtasidagi o'zaro aloqalarni chuqur tushunishga, mavjud tizimdagi bo'shliqlarni aniqlashga va O'zbekistonning o'ziga xos sharoitlarini hisobga olgan holda maqsadli va samarali takomillashtirish yo'llarini taklif qilishga imkon berdi.

Xulosa

Innovatsion startaplarni rivojlantirish zamonaviy iqtisodiyotning muhim ustuni bo'lib, davlat-xususiy sheriklik (DXSH) ushbu jarayonda strategik ahamiyatga ega

vosita hisoblanadi. Tadqiqot DXSHning nazariy asoslari va O'zbekistonning "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi qonunida [1] belgilangan tamoyillar startaplarni qo'llab-quvvatlash uchun mustahkam huquqiy poydevor yaratishini ko'rsatdi. Jumladan, innovatsiyalarning DXSH ob'ekti sifatida tan olinishi va sheriklarning huquqiy tengligi kabi tamoyillar bu yo'nalishdagi hamkorlik uchun keng imkoniyatlar ochadi. Biroq, mavjud mexanizmlar asosan infratuzilma loyihalariga mo'ljallangan bo'lib, startaplarning o'ziga xos talablari (yuqori xavf, tezkorlik, moslashuvchan moliyalashtirish, intellektual mulk masalalari) bilan har doim ham mos kelavermaydi. Byurokratik to'siqlar va institutsional salohiyatdagi ba'zi cheklovlar DXSHning startaplar ekotizimidagi samaradorligini pasaytiruvchi omillar sifatida aniqlandi.

Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra, innovatsion startaplarni qo'llab-quvvatlashda DXSH mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

a) Davlat-venchur fondlarini tashkil etish. Davlat va xususiy kapital ishtirokidagi venchur fondlari yaratish orqali startaplarning dastlabki bosqichlardagi moliyalashtirish muammosini hal qilish. Bunda davlat "birinchi yo'qotish" (first-loss) kafolatlarini berishi orqali xususiy investorlar uchun xavfni kamaytirish mumkin.

b) Innovatsion vaucherlar va grantlar tizimini kengaytirish. Davlat tomonidan innovatsion g'oyalar va loyihalarni amalga oshirish uchun vaucherlar va grantlar berish orqali startaplarning dastlabki bosqichlardagi tadqiqot va ishlanmalarini qo'llab-quvvatlash.

c) "Innovatsion qumloq" (regulatory sandbox) mexanizmlarini joriy etish. Yangi texnologiyalar va biznes modellarini cheklangan tartibga solish sharoitida sinab ko'rish imkoniyatini beruvchi "innovatsion qumloq" hududlarini yaratish.

Ushbu tavsiyalarni amalga oshirish O'zbekistonda innovatsion startaplarning rivojlanishi uchun yanada qulay muhit yaratishga, davlat va xususiy sektor resurslarini samarali birlashtirishga, yangi texnologiyalar va mahsulotlarning tezkor tijoratlashtirilishiga hamda iqtisodiy o'sishning barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Kelgusida DXSHning innovatsion ekotizimdagi ta'sirini miqdoriy jihatdan baholash va moliyalashtirishning yangi gibril modellarini tadqiq etish muhim istiqbolli yo'nalishlardan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- [1] Hodge, G. A., & Greve, C. Davlat-Xususiy Sherikliklari Bo'yicha Oksford Qo'llanmasi. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- [2] Mazzucato, M. Tadbirkor Davlat: Jamoat va Xususiy Sektor Afsonalarini Fosh Etish. London: Anthem Press, 2013.
- [3] Bruneel, J., Van de Velde, D., & Clarysse, B. "Universitet-sanoat tadqiqot hamkorliklarining evolyutsiyasi: Tashkilotlarning motivlari va maqsadlarini o'rganish." Tadqiqot Siyosati, vol. 39, no. 9, 2010, pp. 1183-1193.

- [4] Lerner, J. "Hukumat venchur kapitalist sifatida: SBIR dasturining uzoq muddatli ta'siri." Tadbirkorlik Jurnal, vol. 17, no. 3, 2002, pp. 289-310.
- [5] Sørensen, E., & Torfing, J. "Davlat sektorida hamkorlikdagi innovatsiyani kuchaytirish." Ma'muriyat va Jamiyat, vol. 45, no. 6, 2013, pp. 881-902.